

Портницька Н. Дитячо-батьківські стосунки як чинник розвитку здібностей: ретроспективна рефлексія / Портницька Наталія // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України. Том VI: Психологія обдарованості. – Випуск 13. – Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. 2017. – С.145-152.

С.145

УДК 159.9.075

Н.Портницька

ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКІ СТОСУНКИ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ЗДІБНОСТЕЙ: РЕТРОСПЕКТИВНА РЕФЛЕКСІЯ

Портницька Н.Ф. Дитячо-батьківські стосунки як чинник розвитку здібностей: ретроспективна рефлексія. У статті представлені результати ретроспективного аналізу структури потребової сфери та рефлексії соціально-психологічних складових здібностей у дошкільному віці. Підтверджено думку про оцінку батьків як таку, що має найвищі показники референтності для дошкільників. Виявлено, що провідними потребами-цінностями в цьому віці є соціальне схвалення та визнання та потреби у фізичному комфорті й емоційній підтримці. Студенти, що демонструють прояви творчості, сприймають дитячі роки через призму потреби-цінності у самовираженні та самоствердженні, яка має поза віковий характер.

Ключові слова: творчість, рефлексія здібностей, потреби, ретроспективна рефлексія, дитячо-батьківські стосунки, фотобіографічний метод.

Портницкая Н.Ф. Детско-родительские отношения как фактор развития способностей: ретроспективная рефлексия. В статье представлены результаты ретроспективного анализа структуры потребностной сферы и рефлексии социально-психологических составляющих способностей в дошкольном возрасте. Нашла подтверждение мысль об оценке родителей как той, что в наибольшей степени референтна для дошкольников. Обнаружено, что ведущими потребностями-ценностями в этом возрасте являются социальное одобрение и признание и потребности в физическом комфорте и эмоциональной поддержке. Студенты, демонстрирующие проявления

творчества, воспринимают детские годы через призму потребности-ценности в самовыражении и самоутверждении, которая имеет вневозрастной характер.

Ключевые слова: творчество, рефлексия способностей, потребности, ретроспективная рефлексия, детско-родительские отношения, фотобиографический метод.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими практичними завданнями. Дошкільний вік, на думку спеціалістів із психології здібностей, є сензитивним для розвитку творчості та творчих здібностей (В.М. Дружинін, В.Т.Кудрявцев, В.О.Моляко). Включення у творчість відбувається у процесі наслідування доступних зразків творчої діяльності (Н.В. Хазратова). Однак, більшість методів дослідження базуються на самозвітах, що передбачає високий рівень вербальних процесів. Вікові особливості дошкільників, такі як незрілість рефлексивних процесів, словесно-логічного мислення, неточність мовлення, не дозволяють глибоко вивчити передумови та соціально-психологічні механізми появи творчості як основи для розвитку обдарованості у старші вікові періоди.

С.146

Останні дослідження і публікації, виділення невирішених питань загальної проблеми, якій присвячується стаття. В науковій літературі представлений аналіз умов та способів розвитку творчих здібностей через систему зовнішніх та внутрішніх чинників. До умовної групи внутрішніх чинників традиційно відносять розвиток уяви, її смислотворчої функції (В.Т. Кудрявцев), та мотиваційної складової як основи для виникнення поведінкового компонента креативності (Н.В.Хазратова), а також фактор власної активності (В.В.Давидов, О.І.Кульчицька, В.О.Моляко, Р.Стернберг) [2; 3; 8;]. Зовнішніми вважаються організація діяльності та взаємодії із соціальним середовищем: креативно збагачене (предметно невизначене) середовище, наявність творчих зразків для наслідування, а також безумовне прийняття дій дитини, що на думку авторів стимулюватиме пізнавальні потреби та творчу активність (О.М. Матюшкін, Н.В.Хазратова) [5; 12].

Роль дитячо-батьківської взаємодії у розвитку дошкільників відзначена у контексті загального особистісного розвитку. Спілкування із батьками дозволяє дитині задовольняти базові потреби у безпеці, прийнятті, активності (В.С.Мухіна) [7]. Наявність у родинному колі зразків творчих дій сприяє розвитку креативності дітей (В.М.Дружинін, Н.В. Хазратова), а деструктивні сімейні стосунки викликають викривлення лінії особистісного розвитку (О.І.Захаров) [4; 12].

Одним із механізмів розвитку творчості вважається рефлексія (І.М. Семенов, С.Ю. Степанов), яка поряд із наслідуванням вважаються основними механізмами розвитку суб'єктності та цінностей в дитячому віці (О.Л.Музика) [6; 11]. Усвідомлені шляхи досягнення успіху закріплюються в подальшому як стратегії діяльності (в т.ч. й творчої) (В.О.Моляко) [8]. Однак, недостатність рефлексивних процесів у дошкільному віці перешкоджає їх повноцінному використанню, а отже обмежує можливості вивчення механізмів розвитку здібностей на початкових етапах.

Формулювання цілей і постановка завдань статті. Виникає необхідність уточнення змістового наповнення потребово-ціннісної сфери дошкільників у контексті дитячо-батьківських стосунків та їх впливу на подальший розвиток творчості. Ми припускаємо, що домінуючими для дошкільників є потреби соціального схвалення та визнання з боку найближчого соціального оточення (в першу чергу батьків) та потреба в активності (в т.ч. у творчій діяльності).

Виклад методики і результатів досліджень. Ми виходимо із положення Є.Я. Басіна про те, що рефлексія у звичайних умовах виникає у дорослому віці, коли особистість здійснює ретроспективний аналіз умов власного розвитку. За твердженням автора, рефлексія ранніх вражень є набагато сильнішою та глибшою у дорослому віці [1]. З цією метою для ретроспективної рефлексії дорослими людьми власних здібностей та потребово-ціннісної сфери у дитячому віці нами використаний модифікований варіант фотобіографчного методу, методики «Хто Я» (Кун) та МВДЗ [10]. За умовами дослідження, студенти аналізували власні

дитячі фото, спрямовуючи рефлексію на здібності, потреби та цінності того віку. Аналіз отриманих результатів дозволяє відтворити структуру здібностей і потребово-ціннісної сфери дошкільників у контексті дитячо-батьківських стосунків (на основі порівняння моделей потребово-ціннісної сфери студентів, включених до творчої діяльності, та пересічних).

C.147

Сфери, що зберігаються у свідомості студентів як підстави для отримання схвалення та визнання дорослих, знаходяться у полі соціальної ситуації розвитку дитини. Однак, якщо при актуальній рефлексії основна увага приділяється ігровій та продуктивній діяльності, то при ретроспективній рефлексії кількісно більшими є уміння та здібності, пов'язані із навчальною та побутовою діяльністю. Таке переструктурування підстав для отримання визнання очевидно зумовлене переоцінкою значимості окремих умінь з позиції дорослої людини (для багатьох студентів стало відкриттям наявність певних умінь ще в дитинстві: «я ж це вмiла ще коли була малою...»). Аналіз результатів ретроспективної рефлексії здібностей не лише у юнаків, але й дорослих людей свідчить про позавікові тенденції переоцінки умінь побутової діяльності, вольових якостей, правил взаємодії з іншими.

Коло референтних осіб традиційно включає родичів (в т.ч. прабаб'яків), які усвідомлюються як основне джерело визнання. Відповідно до загальних закономірностей, до кола референтних осіб творчих студентів, окрім родичів, входить авторитетний дорослий, як правило, вчитель, який створює умови для розвитку здібностей та надає визнання та схвалення. При цьому не важливо, які саме дії та здібності визнавав вчитель (ті, які студент демонструє на зараз (танцювати), чи ті, що були ситуативно актуальними (писати)). Важливо, що значимість оцінки вчителя вже на рівні дошкільного\ молодшого шкільного віку наближається до значимості оцінки родичів.

Водночас, ретроспективна рефлексія соціальних аспектів розвитку здібностей пересічних студентів характеризується більшою деталізацією: коло референтних осіб є ширшим за рахунок включення широкого кола далеких

родичів, при повній відсутності ровесників та інших дорослих. Крім того, результати дослідження частково підтверджують ідею В.М.Дружиніна про емоційну близькість дитини до матері [2]: і чоловіки і жінки вказують матір як особу із найвищою референтністю, яка проте стосується обов'язкових видів діяльності (навчання, побуту, самообслуговування). Батькові надається перевага у визнанні емоційно насичених активностей (творчі, ігрові дії, прояви особистісних якостей «сміливість, чесність»).

Таким чином, широке визнання та схвалення досягнень дитини у сімейному колі забезпечує підґрунтя для розвитку здібностей, впевненості у своїх силах. Однак психологічно грамотним, очевидно, є створення напрямів потенційного визнання (через включення авторитетних дорослих) та орієнтація сім'ї не лише на ситуативні вікові уміння та здібності дитини, але й ті, що мають позавіковий характер і дозволять отримувати визнання і в майбутньому. Так, найвищу значимість для студентів мали ті уміння, які розвивалися в дитинстві, але є актуальними у дорослому віці (малювати, співати, танцювати). Характерно, що пересічні студенти називають значно ширше коло умінь (в середньому 6-7 умінь при показниках 4-5 у творчих), за які вони отримували визнання значимих дорослих, однак творчих здібностей в цьому переліку значимо менше (в середньому 1-2 здібності).

Для отримання більш детальної інформації щодо потреб як ґрунту для розвитку особистості та в т.ч. здібностей нами використаний модифікований фотобіографічного методу [10], в межах якого досліджуваним пропонувалося включити у роботу власні дитячі фото.

С.148

Основною вимогою до цих фотографій була їх висока суб'єктивна значимість для досліджуваних емоційне наповнення. Включення емоційної складової, на нашу думку, активізує спогади і включення рефлексивних процесів. Таким чином забезпечувалася мотивація до роботи та особистісна включеність досліджуваних.

Результати аналізу дозволяють описати основні тенденції

ретроспективної рефлексії потребових і ціннісних складових розвитку у дитячому віці та виділити специфічні риси структури потребово-ціннісної сфери дітей, які у студентські роки демонструють ознаки творчості.

Приймаючи за основу структуру потребової сфери творчо обдарованої особистості, можемо стверджувати, що основу для розвитку здібностей складають такі потреби: когнітивні (потреби у реалізації діяльності та досягненні результату), соціального схвалення, визнання, потреби у саморозвитку та самоідентичності, тілесного комфорту [6; 9].

Нами виділено кілька загальних тенденцій ретроспективної рефлексії потребово-ціннісної сфери студентів:

- Домінуючими є потреби активності та соціальної підтримки, що відповідає основним потребам дошкільників (включатися у нові діяльності (гратися, стрибати) у процесі взаємодії зі значимими дорослими (щоб поряд були батьки, щоб всі раділи, мене похвалили)).
- Більша увага до тілесних потреб: на відміну від дорослих, які здатні відмовитися від тілесного комфорту заради досягнення мети, в стані «занурення в дитинство», чітко спостерігається потреба у дозуванні активності, чергуванні її з відпочинком (повернутися додому). Окрім того, 90% досліджуваних відзначили потребу «смакувати солодощі», яка може розглядатися як «заборонене задоволення» або як прояв сенсорної чутливості (відомо, що маленькі діти серед різних смаків надають перевагу солодкому).
- Усвідомленою стає потреба в емоційному комфорті через відчуття власної безпеки («не боятися») та зв'язок із рідними: благополучними (нетравмуючими) вважаються стосунки, де існує гармонія між дорослими («батьки помирилися», «бабуся з дідусем не сваряться» тощо).
- Чітко виражена потреба у тактильному контакті з рідними (мама, тато) як прояв емоційної близькості у значимих для дитини ситуаціях. Дошкільний вік характеризується як етап початкової сепарації, тому у нових або «тривожних» умовах дитина потребує тілесного контакту як прояву підтримки з боку матері.

- Потреба у переживанні власного «Я» відображена е ретроспективній рефлексії як почуття дорослості («бути дорослою та самостійною»).

Формування ціннісної сфери відбувається у контексті основних діяльностей і переживань, тому низка потреб усвідомлюється студентами як цінності. Так у структурі ціннісної складової у процесі ретроспективної рефлексії представлено всі основні групи потреб-цінностей дошкільників, які однак мають низку особливостей:

- Цінності соціальної взаємодії в більшій мірі представлені прагненням до отримання заслуженого визнання успіхів і самої дитини («щоб мене зрозуміли») та бажанням уникнення покарання («щоб не сварили»).
- Потреби в активності трансформуються у цінності отримання результату («знати, що все зробила правильно»). Це очевидно пов'язано з тим, що традиційно підставою для схвалення і визнання є кількість затрачених сил, а матеріальний продукт.

С.149

- Цінність емоційного комфорту і благополуччя усвідомлюється через відчуття сімейної єдності («щоб сім'я була поруч», «разом проводили час») та тілесного контакту із матір'ю та батьком.
- Найбільш гостро переживаються цінності, пов'язані із відчуттям власного «Я» досліджуваних. Важливим і таким, що вимагає визнання оточуючими, є переживання унікальності власної особистості (прийняття *моїх* думок; щоб *мою* думку вважали важливою; відчуття того, що я зробив щось сам).

Очевидно ретроспективний аналіз дозволяє усвідомити дефіцитарні потреби-цінності, які не піддаються рефлексії у дитячому віці: такими для досліджуваних виявилися цінності емоційного комфорту та переживання власного «Я». Ці цінності у майбутньому стають ресурсом творчої діяльності як способу самовираження у конкурентних умовах життя.

Порівняльний аналіз потребової та ціннісної складових ретроспективної рефлексії розвитку здібностей пересічних студентів та тих, що, включені до творчої діяльності (див. рис.1, 2).

Характерними ознаками ретроспективної рефлексії потребово-ціннісної сфери пересічних студентів є домінування потреб-цінностей соціального визнання і схвалення (майже ідентичні з переліком потреб) та емоційного комфорту при відсутності складових, пов'язаних і з активністю, включеністю у процес діяльності та отримання її результату. Це може бути викликано бідним асортиментом активностей і суб'єктивно значимих умінь у дошкільному віці, які не дозволяли отримувати достатньо заслуженої похвали і в результаті завадили розвитку умінь, які б усвідомлювалися як основа для розвитку творчих здібностей. Самоствердження в основному досягалося за рахунок майбутньої навчальної діяльності та матеріальних цінностей, які слугували тимчасовим засобом включення до групи ровесників.

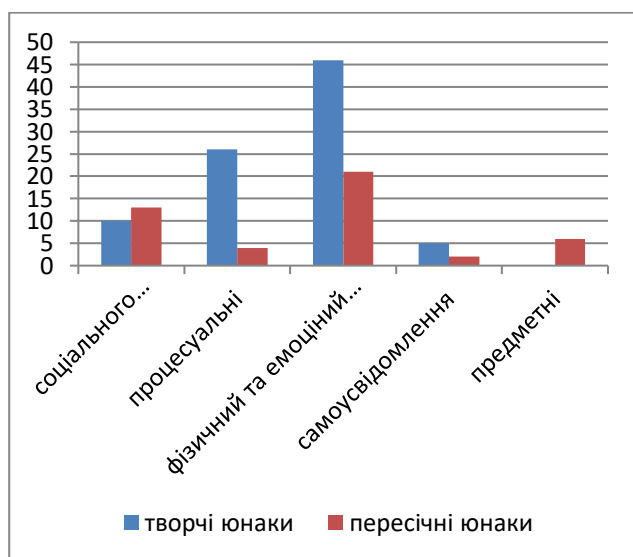

Рис.1. Структура потребової сфери (ретроспективний аналіз)

Рис.2. Структура ціннісної сфери (ретроспективний аналіз)

С.150

В цілому пересічні студенти демонстрували значно бідніше наповнення потребово-ціннісної сфери, що пояснює їх менші можливості використання ресурсів творчої діяльності як у дошкільному віці, так і в дорослому.

Для студентів, що демонструють прояви творчості, характерним є представлення більш широкого спектру дитячих потреб і цінностей. При загальному домінуванні потреб соціального визнання та фізичного й емоційного комфорту значимими є потреби-цінності активності (потреби

включення у різні види активності та цінності отримання позитивного результату). Виділено більше потреб, пов'язаних із діяльністю, тих, які дозволяють досягти результату та дають підстави для отримання визнання (в середньому 5 при відповідному показнику 1 у пересічних студентів). Потреби більш конкретні. Представленість процесуальної і результативної складових активності як основи для процесуальних мотивів та мотивації досягнення стали підґрунтям для розвитку творчих здібностей у старші вікові періоди.

Досліджувані цієї групи більше спрямовані отримання емоційної та тілесної підтримки від батьків – уважне ставлення до власних потреб, вищий рівень їх рефлексії, очевидно, забезпечує більше можливостей для усвідомленого пошуку шляхів їх задоволення. Підтримка з боку батьків сприймається як обов'язкова, оскільки є маркером прийняття оточенням дитини, її можливостей та поблажливе ставлення до можливих помилок.

Важливо, що самоусвідомлення, самоствердження переживаються як цінності, визнання і врахування яких очікується від батьків («щоб мене помітили»; «я зробила щось сама, щоб ніхто не образив і я нікого не образила»; «щоб мама поважала мою думку»; «бути важливим»). На відміну від пересічних студентів, досліджувані, що демонструють творчі дії, гостріше переживають деструктивність взаємостосунків із дорослими: вони частіше звертаються травмуючих переживань («щоб тато до нас частіше приходив», «щоб мене почули, щоб мама була здорова»). Самоприйняття та самоповага дошкільників базується на оцінці найближчих дорослих і у випадку ігнорування дитина втрачає можливість формування цілісного уявлення про себе.

Таким чином, рестроспективна рефлексія потребово-ціннісної сфери дозволила виділити основні складові, провідними серед яких є потреби-цінності соціального визнання і схвалення, активності, самоусвідомлення та переживання власного «Я», які мають позавіковий характер і сприяють розвитку творчості та здібностей від дошкільного до дорослого віку. Специфічним для рефлексії дошкільного віку загострене переживання потреб в емоційному та фізичному комфорті на цінності самоусвідомлення та

самоствердження, які очевидно є умовами психологічного благополуччя.

Висновки і подальші перспективи досліджень. Такі результати ставлять вимоги до організації консультативної та просвітницької роботи психолога з батьками дошкільників. Основними проблемами дитячо-батьківської взаємодії виявилися дефіцит уваги до діяльностей та досягнень дитини, ознаки знецінення батьками проявів суб'єктності дитини. Найвищі показники у проявах потреб емоційної та тілесної підтримки як показників близькості у системі «батьки-дитина» свідчать про недостатній рівень їх задоволення, а цих потребу цінності – про справжню значимість для розвитку

С.151

особистості, в т.ч. і здібностей, у дошкільному віці. Можемо окреслити умови психологічного благополуччя дошкільників і, зокрема, розвитку творчих здібностей

- Демонстрація любові та підтримки з боку батьків у найрізноманітніших ситуаціях, суб'єктивно значимих для дитини (спільне фото, вербальні формули любові, заохочення, а не контролю й оцінки).
- Фізичний (тілесний) контакт як підтвердження любові й прийняття (обійняти, поцілувати, потримати за руку).
- Розстановка акцентів у спілкуванні із дітьми за правилом «якщо я з дитиною, то думаю про неї, разом з нею, а не про роботу та ін.», що дозволить дитині відчувати свою необхідність та цінність для батьків.
- Організація спільної діяльності, проживання життєвих ситуацій разом («бути поряд»: разом грати, виконувати спільну діяльність, спостерігати за діями дитини – «я сам зроблю, ти тільки подивись на мене»).

Детального пояснення та подальшої розробки потребує система консультативної роботи з батьками, спрямована на організацію дитячо-батьківської взаємодії у контексті основних потреб дитини.

Список використаних джерел:

1. Басин Е.Я. «Двуликий Янус» (О природе творческой личности). – Изд-во Магистр, 1996. – 172 с.

2. Дружинин В.Н. Психология семьи: 3-е изд. – Сб.: Питер, 2005. - 176 с.
3. Кудрявцев В.Т. Воображение ребенка: природа и развитие (статья первая) // Психол. журн. – 2001. – Т. 22. – №5. – С. 57-68.
4. Захаров А.И. Неврозы у детей и их психотерапия. Серия: Психология ребенка. – СПб.: «Издательство Союз», «Лениздат». – 2000. – 336 с.
5. Матюшкин А.М. Концепция творческой одаренности // Вопр. психол.– 1989. – №6. – С. 29-33.
6. Музика О.Л. Взаємодія потреб і здібностей у розвитку творчо обдарованої особистості / Музика Олександр Леонідович //Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України. – К.: Видавництво «Фенікс», 2014. – Т.ХІІ. – Психологія творчості. – Випуск 20. – С. 213-228.
7. Мухина В.С. К проблеме социального развития ребенка // Психол. журн. – 1980. – Т.1. – №5. – С. 43-53.
8. Одаренность и ее выявление у детей дошкольного возраста: Методические рекомендации / В.А. Моляко, Е.И. Кульчицкая, Н.И. Литвинова, Л.Г. Черная. – К.: О-во «Знание» Украины УДЭНТЗ, 1993. – 105 с.
9. Портницька Н.Ф., Атаманська О.А. Змістові складові потребових механізмів творчої активності обдарованих юнаків \ \ Актуальні проблеми психології: Проблеми психології творчості та обдарованості: Збірник наукових праць / За ред. О.Л.Музики. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. – С.179-186.
10. Портницька Н.Ф., Савиченко О.М. Діагностичний ресурс фотобіографічного методу у вивченні механізмів розвитку творчості та обдарованості особистості \ \Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Том. VI: Психологія обдарованості. – Випуск 11. – Київ-Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. – С. 226-234.
11. Семенов И.Н., Степанов С.Ю. Рефлексия в организации творческого мышления и саморазвитии личности // Вопр.психол. – 1983. – №2. – С.35-42.
12. Хазратова Н.В. Формирование креативности под влиянием микросреды. Дисс. ... канд. психол. наук. – М., 1993. – 160 с.

C.152

Literatura

1. Basyн E.Ia. «Dvulykyi Yanus» (O pryrode tvorcheskoi lychnosity). – Yzd-vo Mahystr, 1996. – 172 s.
2. Druzhynyn V.N. Psykholohyia semy: 3-e yzd. – Sb.: Pyter, 2005. - 176 s.
3. Kudriavtsev V.T. Voobrazhenye rebenka: pryroda y razvytye (statia pervaiia) // Psykhol. zhurn. – 2001. – Т. 22. – №5. – S. 57-68.

4. Zakharov A.Y. Nevrozы u detei y ykh psykhoterapiia. Seryia: Psykholohyia rebenka. – SPb.: «Yzdatelstvo Soiuz», «Lenyzdat». – 2000. – 336 s.
5. Matiushkyn A.M. Kontseptysia tvorcheskoi odarennosti // Vopr. psykhol.– 1989. – №6. – S. 29-33.
6. Muzyka O.L. Vzaiemodiia potreb i zdibnosti u rozvytku tvorcho obdarovanoi osobystosti / Muzyka Oleksandr Leonidovych //Aktualni problemy psykholohii: Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii imeni H.S.Kostiuka NAPN Ukrainy. – K.: Vydavnytstvo «Feniks», 2014. – T.KhII. – Psykholohiia tvorchosti. – Vypusk 20. – S. 213-228.
7. Mukhyna V.S. K probleme sotsyalnoho rozvytyia rebenka // Psykhol. zhurn. – 1980. – T.1. – №5. – S. 43-53.
8. Odarennost y ee vbiavlenye u detei doskolnoho vozrasta: Metodicheskye rekomendatsyy / V.A. Moliako, E.Y. Kulchytskaia, N.Y. Lytvynova, L.H. Chernaia. – K.: O-vo «Znanye» Ukrainy UDƏNTZ, 1993. – 105 s.
9. Portnytska N.F., Atamanska O.A. Zmistovi skladovi potrebovykh mekhanizmiv tvorchoi aktyvnosti obdarovanykh yunakiv \\ Aktualni problemy psykholohii: Problemy psykholohii tvorchosti ta obdarovanosti: Zbirnyk naukovykh prats / Za red. O.L.Muzyky. – Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2016.
10. Portnytska N.F., Savychenko O.M. Diahnostychnyi resurs fotobiohrafichnoho metodu u vyvchenni mekhanizmiv rozvytku tvorchosti ta obdarovanosti osobystosti \\Aktualni problemy psykholohii: Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii imeni H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy. Tom. VI: Psykholohiia obdarovanosti. – Vypusk 11. – Kyiv-Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2015. – S. 226-234.
11. Semenov Y.N., Stepanov S.Iu. Refleksyia v orhanyzatsyy tvorcheskoho myshlenyia y samorazvytyi lychnosti // Vopr.psykhol. – 1983. – №2. – S.35-42.
12. Khazratova N.V. Formyrovanye kreatyvnosti pod vlyianiem mykrosredy. Dyss. ... kand. psykhol. nauk. – M., 1993. – 160 s.

Portnytska N. Child-parent relationships as a factor of abilities` development: retrospective reflection. Personality development in childhood occurs in the context of parent-child interaction, which is aimed to satisfy basic child`s needs. Preschool age is sensitive for the emergence and development of creativity. One of the mechanisms of the development is a reflection that provides a high level of verbal processes. In preschool age immaturity of reflexivity and verbal-logical thinking requires finding methods to research needs-and-values mechanisms of creativity.

In the article there are retrospective analysis` results of the needs sphere structure and reflection of the psychosocial and social components of abilities in preschool age. We rely on the E. Basin`s condition about the depth and the highest effectiveness of early experiences` reflection in adulthood. According to it we use modified version of photo biographical method and technique "Who I am" (Kun) and techniques of studying the abilities` dynamics (O. L. Muzyka).

The empirical results confirms the opinion about the parent`s assessment as the most referent for preschoolers. Retrospective reflection of needs-and-values sphere helped to identify the main components. They are: needs-and values of social recognition and approval, activity, self-awareness and feeling of his/her own "Self". They are timeless and promote the development of creativity and abilities from preschool age to adulthood. There is one special characteristic of the reflection in preschool age. The needs in emotional and physical comfort are heightened and the value of self-awareness and self-affirmation, so they possibly are the conditions of psychological well-being.

Key words: creativity, abilities` reflection, needs, retrospective reflection, child-parent relationships, Photo biographical method

Портницька Н.Ф. Дитячо-батьківські стосунки як чинник розвитку здібностей: ретроспективна рефлексія.

Розвиток особистості у дитячому віці відбувається у контексті дитячо-батьківської взаємодії, яка націлена на задоволення базових потреб дитини. Дошкільний вік є сензитивним для виникнення та розвитку творчості. Одним із механізмів цього розвитку є рефлексія, яка передбачає високий рівень вербальних процесів. Вікова незрілість рефлексивності та словесно-логічного мислення дошкільників вимагає пошуку методів дослідження потребово-ціннісних механізмів появи творчості.

У статті представлені результати ретроспективного аналізу структури потребової сфери та рефлексії соціально-психологічних складових здібностей у дошкільному віці. Ми спираємось на положення Є.Я Басіна про глибину та вищу ефективність рефлексії ранніх вражень у дорослому віці. З цією метою для ретроспективної рефлексії дорослими людьми власних здібностей та потребово-ціннісної сфери у дитячому віці нами використаний модифікований варіант фотобіографічного методу та методики «Хто Я» (Кун) та методики вивчення динаміки здібностей (О.Л.Музика).

Результати емпіричних досліджень дозволили підтвердити думку про оцінку батьків як таку, що має найвищі показники референтності для дошкільників. Ретроспективна рефлексія потребово-ціннісної сфери дозволила виділити основні складові, провідними серед яких є потреби-цінності соціального визнання і схвалення, активності, самоусвідомлення та переживання власного «Я», які мають позавіковий характер і сприяють розвитку творчості та здібностей від дошкільного до дорослого віку. Специфічним для рефлексії дошкільного віку загострене переживання потреб в емоційному та фізичному комфорті на цінності самоусвідомлення та самоствердження, які очевидно є умовами психологічного благополуччя.

Ключові слова: творчість, рефлексія здібностей, потреби, ретроспективна рефлексія, дитячо-батьківські стосунки, фотобіографічний метод.

	Відомості про автора	Information about the author	Информация об авторе
Прізвище, ім'я, по батькові	Портницька Наталія Федорівна	Portnytska Nathalia	Портницкая Наталия Федоровна
Науковий ступінь, вчене звання	Кандидат психологічних наук, доцент	PhD in Psychology. Associate Professor	Кандидат психологических наук, доцент
Посада	завідувач кафедри соціальної та практичної психології	Associate Professor of Social and Applied Psychology	Заведующая кафедрой социальной и практической психологи
Місце роботи	Житомирський державний університет імені Івана Франка	Zhytomyr Ivan Franko State University	Житомирский государственный университет имени Ивана Франко
Місто, країна	Україна, Житомир	Zhitomir, Ukraine	Житомир, Украина
Контактний телефон	097-394-27-20		
Електронна адреса	< N_Portnytska@ua.fm >		